

Elementary School Students' Perceptions Related to Children's Rights*

A. Figen ERSOY**

ABSTRACT: The purpose of this study is to understand the perceptions of students with different economic and socio-cultural environments, related to children's rights, along with the sources of information on their rights and the problems they have encountered. The scope of the present study is three different public elementary schools which have a considerable amount of students with higher, middle, and lower socio-economic status in Turkey. The data of the study were gathered through semi-structured interviews with students. With reference to the findings of the present study, it can be claimed that students' perceptions related to children rights differentiate along with the sources of information on their rights, the problems they encountered and their socio-economic status. For instance, while the students with lower and middle socio-economic status acknowledged the provision and protection rights, the students with higher socio-economic status acknowledged the participation rights in the interviews. Most of the students learnt their rights during their formal education at school. Additionally, students with lower and middle socio-economic status declared that they could not express their thoughts both in school and in their family.

Key words: Children's rights, citizenship education, elementary, democracy.

SUMMARY

Purpose and significance: Communication between children and their family members, students' experiences in school, their relationships with adults in the community might affect their perceptions of children's rights. In order to understand the perceptions of children regarding their rights should be examined locally. Therefore, to implement children's rights based on local policies can be developed. Studies to identify the perceptions about children's rights in Turkey are limited. The purpose of this study is to understand students' who are from different economic and socio-cultural environments, perception of children's rights, their sources to learn about those rights, and the problems they might experience concerning children's rights in Turkey.

Method: The study was conducted through qualitative research approach in order to obtain thick description about the phenomena under the investigation. The study was conducted in three different public elementary schools in which there are considerable numbers of students who are from high, middle, and low economic status in Turkey. Semi-structured interviews were conducted with students. Data analysis was done by using descriptive and constant comparative method.

Findings: With reference to the findings of the present study it is found that the children rights perceptions of the students with lower and middle socio-economic status centered around the fundamental provision and protection rights such as health, education and play as well as rights related protection from all forms of harm and violence, whereas, the children rights perceptions of the students with higher socio-economic status centered around the participation rights such as expressing their opinions and taking active roles in their communities. It is found that, most of the students learnt their rights from their schools. In addition to this, students with higher socio-economic status declared that they have learnt their rights from their parents as well as their schools. However, a limited number of students declared that they have learnt their rights from visual and print media, from their friends and from the sources published by non-governmental organizations. The findings of the present study also revealed that students with lower and middle socio-economic status declared that they have problems in expressing their thoughts in their family, participating to the decisions related to themselves and

*Bu çalışmanın 7. ve 8. sınıf öğrencilerine ilişkin bulguları, 20-23 Mayıs 2009 tarihleri arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Chicago Eyaleti, Illinois kentinde düzenlenen 5. Uluslararası Nitel Araştırma Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

** Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, ariffee@anadolu.edu.tr

protection from all forms of harm and violence. Additionally, the students generally declared that they could not participate in play and fun activities as well as other social activities due to the exam oriented education system.

Discussion and Conclusions: The findings revealed that students are not full aware of all of the children rights. For instance while students are aware of the rights related to health, education and play, they have no idea about other children rights such as rights against kidnapping and abduction, protection against harmful substance and rights related to form humanitarian and beneficent associations. Mostly, the students have learnt the children rights from their schools. Although the students learnt the children rights in Social Sciences and Turkish courses at schools, there are not enough platforms at schools such as student councils where they could practice their rights. Similarly, it is observed that media do not give enough places to the children rights. It is also observed that the students with lower and middle socio-economic status could not use their rights effectively on expressing their ideas. Concerning these findings it can be claimed that the social sensitivity and awareness on the rights of the students with lower and middle socio-economic status is not in the satisfactory level in Turkey. The reason of it might be related to how the society perceives the children's rights and society's rejection of seeing the children as independent individuals. This study has three implications concerning teaching and practicing children's rights both in school and home; Parents should be educated about children's rights by using schools, media, and non-governmental organizations. Therefore, they can practice children's rights in home as well as in schools. Media ought to be held responsible for educating society about children's rights because it is the most common used tool that can reach out to the public.

İlköğretim Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Algıları

A. Figen ERSOY

ÖZ: Bu araştırmanın amacı, farklı sosyo-ekonomik düzeyden gelen ilköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin algılarını, öğrendiği kaynakları ve karşılaştıkları sorunları belirlemektir. Araştırma, bir il merkezinde alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin öğrenim gördüğü üç ilköğretim okulunda gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, öğrencilerle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin haklarına ilişkin algıları ve öğrendiği kaynaklar ve karşılaştıkları sorunların sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaştığı belirlenmiştir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler temel yaşam ve gelişim ile korunma haklarını, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler de katılım haklarını dile getirmişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğu haklarını okuldan öğrenmiştir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler, ailede ve okulda düşüncelerini açıklayamadıklarını dile getirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk hakları, vatandaşlık eğitimi, ilköğretim, demokrasi.

*Bu haklarımı eğitim ile öğrendim, eğer eğitim almasaydım
bu haklarımın hiç birinden haberim olmayacaktı.
(Sedat, 5. sınıf öğrencisi)*

GİRİŞ

Çocuk hakları, çocuğun insan olarak bakıma ve özene gereksinim duyması nedeniyle doğuştan sahip olduğu haklardır (Akyüz, 2001). Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların doğumla gelen vatandaşlık statüsünü geliştirerek onların toplumda etkin bireyler olmasının yolunu açmıştır. Bu sözleşmeyle birlikte çocuklar, toplumda hak sahibi ve haklarını kullanan bireyler olarak kabul edilmiştir. Böylece, günümüzün çocukları, hakları toplumca kabul edilmiş ve onaylanmış bireyler olarak geçmiş dönemdeki çocuklardan farklı değerlendirilmektedir (Doek, 2008). II. Dünya savaşından sonra gelişen ve çocuğun toplumsal yaşama katılımını benimseyen bu anlayış, geleneksel anlamda çocuğa bakışı değiştirmiş ve çocukların toplumsal yaşamda etkin bir vatandaş olarak yer almasını sağlamıştır.

Çocukların etkin vatandaş olmaları, onların haklarını bilmeleri ve kullanabilmeleriyle olanaklıdır. Bu bağlamda çocuk hakları eğitimi vatandaşlık eğitiminin önemli bir bölümünü oluşturur. Çocuk hakları eğitimiyle çocuklar kendi hakları ve sorumluluklarını öğrenirken aynı zamanda daha genel anlamda insan haklarını öğrenirler. Ayrıca, çocuklar kendi hakları yanı sıra, başkalarının haklarına saygı duymayı, sosyal alanda sorumluluk almayı öğrenir, eşitlik gibi demokratik yaşamın temel değerlerini kazanırlar. Çocuklar öğrendikleri haklarını kullanırken de görüşlerini dile getirmekten hak ihlallerini tanımaya kadar birçok etkili vatandaşlık yeterliklerini kazanırlar. Çocukların sosyal ve siyasal yaşama katılımı demokrasi ve insan hakları temelli bir toplumsal kültürün oluşumuna katkı sağlar. Çocuklar, Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında haklarını öğrendikçe vatandaşlık hak ve sorumluluklarını da öğrenirler (Howe ve Covell, 2005). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42. maddesinde de '*Taraf devletler, sözleşme ilke ve hükümlerinin, uygun ve etkili araçlarla, yetişkinlikler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler*' diyerek çocukların kendilerine tanınan haklarını bilmeleri gerekliliğini vurgulamıştır. Sözleşme taraf devletleri, çocuklara haklarını kullanabileceği ortamlar sağlamanın yanı sıra, haklarını öğretme konusunda da sorumlu tutmuştur.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra yapılan çalışmaların çocukların haklarının farkında olmadıklarını ve bu konuda yeterli bilgi sahibi olmadıklarını ortaya koyması üzerine, Birleşmiş Milletler 1991'de üye ülkelere çocuk haklarının eğitimi konusunda öneriler sunmuştur. Bu önerilerden biri de eğitim programlarında çocuk haklarına yer vermek olmuştur. Bunun üzerine ABD, İngiltere, Kanada, İsviçre gibi birçok ülkede eğitim programlarında çocuk haklarına yer verilmiştir (Howe ve Covell, 2005). Türkiye'de 2004 yılında geliştirilen Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Türkçe derslerinin öğretim programlarının içeriğinde çocuk haklarına ilişkin konular bulunmaktadır (Ersoy, 2008).

Çocuk hakları eğitimi, çocuklara erken yaşlardan başlayarak verilmelidir. İlköğretim çocuk

haklarının eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Çünkü ilköğretim, çocukların temel vatandaşlık yeterliklerini kazandıkları, kişisel değer ve tutumlarını geliştirdikleri bir dönemdir. Aynı zamanda ilköğretimin zorunlu ve üst eğitim basamaklarının temeli olması çocuk haklarının eğitimi açısından daha da önemlidir. Böylece, çocuğa değer veren, çocuk haklarına duyarlı ve bu hakların uygulanmasını destekleyen demokratik bir toplumun gelişimi sağlanabilecektir. Nitekim, çocuk hakları eğitimi üzerine yapılan çalışmalar, çocuk hakları eğitimi alan çocukların alamayan çocuklara göre, haklarını daha çok bildikleri, başkalarının haklarına da saygı duydukları, empati geliştirdikleri ve sorumluluk aldıklarını belirlemiştir (Covell ve Howe, 1999; Neslitürk ve Ersoy, 2007).

Çocukların haklarına ilişkin algıları, onların demokrasi ve vatandaşlık algılarını da biçimlendirecektir. Bu konuda yapılan ilk çalışmalar, bilişsel ve ahlak gelişimi kuramlarına dayandırılmıştır. Bu çalışmalarda, çocukların haklarına ilişkin algıları, ben merkezli düşünmeden soyut düşünme aşamalarına göre bilişsel gelişim açısından değerlendirilmiştir. Buna göre, küçük yaştaki çocukların haklarını üstünlük ya da özel haklar olarak algıladıkları, büyük yaştaki çocukların ise haklarını ise evrensel ilkeler olarak değerlendirdikleri görülmüştür (Selman, 1980, Akt. Sherrod, 2008). Melton (1980) ilköğretim düzeyinde yaptığı bir çalışmada, çocukların haklarına ilişkin algılarının yaş ve olgunluk düzeyine göre değiştiğini bulmuştur. Çocukların kendi yaşamlarını kontrol edebilme algısından dolayı yaşları büyüdükçe haklarına daha olumlu yaklaştıklarını belirlemiştir. Başka bir araştırma sonucu, 12 yaş öğrencilerin 13 ve 14 yaşlarına göre evde ve okulda haklarını daha az kullandıklarını ortaya koymuştur. Buna göre, çocukların yaşı büyüdükçe haklarını daha çok bilmekte ve daha rahat kullanabilmektedir (Ruck, Keating, Abramovitch ve Koegl, 1998; Tereseviciene ve Jonyniene, 2001). Margolin (1982) bilişsel gelişim kuramına dayanarak çocukların kendi kararlarını alma hakkını incelediği araştırmasında, erkek ve yaşça büyük çocukların kız ve küçük yaştaki çocuklara göre yetişkinlerden daha az baskı hissettiklerini saptamıştır. Sonraki yıllarda çocukluk dönemi sosyo-kültürel kuramlara göre yeniden yorumlanmıştır. Bu bağlamda, çocuklar için *'yetişkinlik öncesi gelişim sürecindeki bireyler'* olarak yapılan geleneksel tanımlardan uzaklaşarak *'toplumda hakları ve sorumlulukları olan sosyal bireyler'* olarak yapılan tanımlamalar kabul edilmiştir (Mayall, 2000). Bu durum çocukluğu anlamak için sosyo-kültürel kuramlarla gerçekleştirilen nitel çalışmaların yapılmasına öncülük etmiştir (Smith, 2007). Çocukların haklarına ilişkin algılarının biçimlenmesinde sosyalleştikleri çevrenin etkili olduğunu görüşünden hareket ederek yapılan çalışmalar, Vygotsky'nin sosyal yapılandırıcılık kuramından yararlanmışlardır. Bu bağlamda, farklı ekonomik, sosyo-kültürel ortamlardaki yaşam biçimleri, çocuğa bakış açısı ve çocuk haklarının uygulanması, çocukların haklarına ilişkin algılarını etkilemektedir. Çocukların hak algılarının biçimlenmesinde, çocukların içinde buldukları sosyo-kültürel ortamdaki günlük yaşam deneyimleri ve çevresindeki kişilerle iletişimi önemli rol oynar. Aile üyeleri ve okul ortamında kurduğu ilişkiler ile kitle iletişim araçları çocukların haklarına ilişkin algılarını biçimlendiren etkenler arasında yer alır (Mayall, 2000; Morss, 2002). Örneğin, bazı araştırmacılara göre, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin batı kültürüne dayanan bir kaynak olması, bazı geleneksel toplumlarda çocuk haklarına karşı bir direnç oluşmasına ve uygulama alanı bulamamasına neden olmuştur. Vietnam, Kanada ve Yeni Zellanda gibi ülkeler içinde yaşayan Aborjin gibi toplumlarda haklarını arayan çocuklar ailesine ve yaşlı insanlara karşı gelen çocuk olarak algılanmaktadır (Howe ve Cowell, 2005).

Sosyo-kültürel etkenlerin çocukların haklarına ilişkin algısını nasıl etkilediğini belirlemeyi amaçlayan kimi araştırmalar konuyu değişik boyutlarıyla ele almıştır. Örneğin, Melton (1980), ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin çocukların haklarına ilişkin algısına etkisini incelediği araştırmasında, alt, orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin haklarına ilişkin olumsuz tutum sergilediklerini bulmuştur. Melton ve Limber (1999) kültürel farklılıkların çocukların algılarını etkilediğini belirtmiştir. ABD'de çocuklarının daha çok düşüncelerini açıklama ve kendisiyle ilgili kararlara katılma hakkını vurgularken Norveç'te çocukların, yaşam ve gelişim hakları ile korunma haklarını dile getirdiklerini ortaya koymuştur. Neff ve Helwig (2002) ABD, Kanada, Çin ve Hindistan'da yaptığı çalışmada, ABD ve Kanada'da yaşayan çocukların bireysel haklara daha çok önem verdiklerini Hindistan'da ve Çin'de yaşayan çocukların ise otoriteye boyun eğme eğiliminde olduğunu belirlemiştir. Khoury-Kassabri ve Ben-Arieh (2008) Hristiyan, Musevi ve Müslüman çocukların haklarına ilişkin algısının biçimlenmesinde din ve etnik yapının etkisini irdelemiştir. Hristiyan ile Müslüman çocukların haklarına bakışı arasında farklılık bulamazken Musevi çocukların Arap çocuklara göre haklarını daha çok benimsedikleri sonucuna ulaşmıştır. Day, Badali ve Ruck, (2006) annelerin davranış biçimlerinin çocuklarının kendi kararlarını alabilme davranışını etkilediğini belirlemiştir. Öte yandan çocukların

haklarına ilişkin algısı, yerel düzeyde ülkeler kapsamında yapılan çalışmalar yanı sıra, ülkeler arasında yapılmış karşılaştırmalı çalışmalara da konu olmuştur. Örneğin, Kanada (Ruck ve diğerleri, 1998), Litvanya (Tereseviciene ve Jonyniene, 2001), Brezilya (Rizzini ve Thapliyal, 2007), İspanya ve İtalya’da (Casas ve diğerleri, 2006) çocukların haklarına ilişkin algılarını inceleyen çalışmalar yapılmıştır.

Son yıllarda çocukların haklarına ilişkin algılarını belirleyen çalışmalarda çocukların anlatımlarının temel alındığı görülmektedir. Çocukların haklarına ilişkin algıların çocukların kendi ifadeleri ile ortaya koymak birçok açıdan yarar sağlar. Öncelikle, çocukların yaşadıkları sorunları onların ifadeleriyle belirlemek çocuk haklarının uygulanmasında ileriye yönelik eylem planları ve politikalarının belirlenmesine, toplumsal yapı ve işleyişin yeniden düzenlenmesine katkı sağlar. Çünkü çocuk haklarını desteklemek için gerçekleştirilen çabaların başarısı büyük oranda çocukların ve yetişkinlerin tutumlarına bağlıdır. Çocukların haklarının uygulanacağına inanması, onların haklarını uygulamada isteksiz olmasına neden olabilir. Ayrıca, çocukların haklarına ilişkin görüşlerinin alınması onların kişiliklerine saygının bir işaretidir (Rizzini ve Thapliyal, 2007). Çocukların kendi hakları üzerine yaptığı değerlendirmeler, onlara kendi hakları üzerinde söz hakkı olduğu hissini verir. Bu nedenle, çocukların kendi hakları üzerinde söz sahibi olmalarına olanak vermek onların toplumsal yaşama katılmalarını sağlamanın yollarından biridir. Öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin algılarının belirlenmesi çocuk haklarının eğitimi açısından da önem taşır. Öğrencilerin haklarına ilişkin algıları, eğitimcilere öğrenme-öğretme ortamlarının düzenlenmesi, etkili öğretim yöntem ve stratejilerinin belirlenmesi, yanlış algılamaların düzeltilmesi ve hakların içselleştirilmesi sürecine ilişkin bilgiler sunar. Bu kapsamda, çocukların haklarına ilişkin algılarının belirlenmesi yerel politikaların yanı sıra, ulusal düzeyde eğitim politikaların geliştirilmesi için de önem taşır. Türkiye’de öğrencilerin haklarına ilişkin algılarını belirlemeyi amaçlayan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Akengin (2008), Türkiye’de ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki öğrencilerin haklarını nasıl algıladıklarına ilişkin bir çalışma yapmıştır. Türkiye’de çocukların haklarına ilişkin algılarının farklı açılardan değerlendiren araştırmalara gereksinim vardır. Bu araştırma da farklı sosyo-ekonomik çevrelerden gelen ilköğretim öğrencilerinin çocuk haklarına ilişkin algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma çocukların haklarına ilişkin algılarını ve bunun sosyo-kültürel çevreden nasıl etkilendiğini belirlemek amacıyla sosyal yapılandırmacılık kuramından hareket etmiştir. Bu araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

İlköğretim öğrencileri;

- çocuk hakları hakkında ne biliyorlar?
- çocuk haklarını hangi kaynaklardan nasıl öğreniyorlar?
- çocuk haklarıyla ilgili hangi sorunlarla karşılaşılıyorlar?
- çocuk haklarına ilişkin bilgileri, öğrendikleri kaynaklar ve karşılaştıkları sorunlar açısından sosyo-ekonomik düzeyler (SED) arasındaki farklılıklar nelerdir?

YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, nitel araştırma yaklaşımı iki nedenle tercih edilmiştir. Öncelikle, öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin bakış açılarını daha ayrıntılı betimlemek amaçlanmıştır. Böylece, öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin farklı bakışlarını ve nedenlerini ortaya koymak olanaklı olmuştur. İkinci olarak, nitel araştırma öğrencilerin düşüncelerini kendi sözleriyle aktarabilme olanağı sağlamıştır. Öğrencilerin çocuk haklarına bakışı onların ifadeleriyle daha ayrıntı olarak betimlenebilmiştir.

Araştırma Okulları

Araştırmaya katılan okulların seçiminde maksimum çeşitlilik örneklemeinden yararlanılmıştır. Maksimum çeşitlik örnekleme, araştırma yapılan alanların ve katılan bireylerin çeşitliliğine dayanır ve büyük bir gruptan birçok kişiyi yansıtabilme olanağı verir. Bu örneklem biçimi, okuyucuya kendisi ve araştırma arasında etkileşim kurma ve araştırma verilerini daha iyi anlamlandırma olanağı sunar (Seidman, 2006). Bu amaçla, araştırma bir il merkezinde alt, orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeyden çocukların öğrenim gördüğü üç ilköğretim okulunda gerçekleştirilmiştir. Araştırma yapılan okulların özellikleri şöyledir:

A İlköğretim Okulu: Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin eğitim gördüğü bir devlet okuludur. Okul, ilin kenar mahallesinde yer almaktadır. Bu okulda öğrenim gören öğrencilerin çoğu köyden göç eden ailelerden oluşmaktadır. Öğrencilerin anne ve babasının eğitim düzeyi genel olarak

ilköğretim ve orta öğretindir. Anneler ev hanımı, babalar ise genellikle asgari ücret düzeyinde iş kollarında çalışmaktadır. Ailelerin ekonomik geliri ise, 1000 TL altındadır.

B İlköğretim Okulu: Orta sosyo-ekonomik düzey öğrencilerin öğrenim gördüğü bir devlet okuludur. Bu okul da ilin merkezi ile kenar mahalleri arasında yer almaktadır. Genellikle öğrencilerin anneleri ev hanımı babalar ise öğretmen, polis ve subay gibi memur, işçi ya da inşaat gibi alanlarda çalışan serbest meslek sahibidir. Ailelerin eğitim düzeyi genellikle ilköğretim ya da orta öğretindir. Aylık gelir düzeyi 1000-2000 TL arasında değişmektedir.

C İlköğretim Okulu: Üst sosyo-ekonomik düzey öğrencilerin öğrenim gördüğü şehir merkezinde yer almaktadır. Genellikle, öğrencilerin anneleri ev hanımı ya da öğretmen, hemşire gibi mesleklerde çalışmaktadır. Babaları ise, iş yeri sahibi esnaf ya da doktor, mühendis ve avukat gibi devlet memurudur. Ailelerin eğitim düzeyi genellikle orta ve yüksek öğretindir. Ailelerin ortalama gelir düzeyi 2000 TL üzerindedir.

Katılımcılar

Araştırmaya, üç okuldan 1. sınıftan 8. sınıfa kadar her sınıf düzeyinde bir şubeden üç ya da dört öğrenci katılmıştır. Araştırma velilerinden yazılı izin alınabilen öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 49'u kız 43'ü erkek toplam 92 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin 62'si 1.-5. sınıf, 30'u 6.-8. sınıftır. Araştırmaya katılan öğrencilerin bireysel özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin özellikleri

Özellikler	f
<i>Cinsiyet</i>	
Kız	49
Erkek	43
<i>Yaş</i>	
7-9	35
10-11	27
12-13	20
14-15	10
<i>Anne eğitim</i>	
İlkokul	39
Ortaokul	11
Lise	29
Üniversite	12
Ölü	1
<i>Baba eğitim</i>	
İlkokul	13
Ortaokul	9
Lise	46
Üniversite	20
Emekli	2
Ölü	2
<i>Anne meslek</i>	
Ev hanımı	72
Memur	12
Serbet meslek	3
İşçi	2
Emekli	2
Ölü	1
<i>Baba meslek</i>	
Memur	24
Serbest meslek	25
İşçi	40
Emekli	1
Ölü	2

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri 2007 yılı Nisan-Haziran aylarında, öğrencilerle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler ile toplanmıştır. Verilerin toplanmasından araştırmacı tarafından geliştirilen ve kişisel bilgiler ile görüşme sorularından oluşan görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun geliştirilmesinde çocuk gelişimi ve eğitim uzmanları ile öğretmenlerden görüş alınmıştır. Görüşmeler okulun uygun bir yerinde ses kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 15-20 dakika sürmüştür. Görüşmede öğrencilere şu sorular sorulmuştur:

1. Çocukların ne hakları var, bu konuda neler biliyorsun?
2. Çocuk haklarını nerelerden öğrendin?
3. Çocuk haklarından hangilerini kullanamıyorsun? Neden?
4. Çocuk haklarının uygulanması için neler önerirsin?

Araştırma verileri çözümlenmesinde betimsel ve sürekli karşılaştırma analiz biçimlerinden yararlanılmıştır (Marshall ve Rossman, 1999; Richards ve Morse, 2007). Böylece öğrencilerin görüşleri sosyo-ekonomik düzeylerine göre karşılaştırılabilmiştir. Araştırma verilerinin analizi iki araştırmacı ile gerçekleştirilmiştir. Önce, veriler çözümlenmiş ve kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar tarafından bağımsız olarak yapılan kodlamaların uygunluğu, Miles ve Huberman'ın (1994) *Görüş birliği/Görüş birliği+Görüş ayrılığı* formülünden yararlanılarak hesaplanmıştır. Buna göre, araştırmacıların kodlamalar arasındaki uyumu %85 olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin algılarının sosyo-ekonomik düzey açısından karşılaştırmak amacıyla frekanslar sayılmıştır. Öğrencilerin görüşlerinin frekansları sosyo-ekonomik düzeyleri yansıtacak biçimde tabloda sunulmuştur. Öğrencilerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Doğrudan alıntılarda öğrencilere verilen kod isimlerden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmadan elde edilen veriler, 1) Öğrencilerin çocukların haklarına ilişkin algıları, 2) Öğrencilerin çocuk haklarını öğrendiği kaynaklar ve 3) Öğrencilerin karşılaştıkları sorunlar ve istekleri temaları altında toplanmıştır.

Öğrencilerin Çocukların Haklarına İlişkin Algıları

Öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin algıları; öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin bilgileri, çocuk hakları konusundaki yanlışları ve çocuk haklarının uygulanmasında yetişkinlerin rolü alt tema başlıklarında verilmiştir.

Öğrencilerin Çocuk Haklarına İlişkin Bilgileri

Eğitim, oyun ve eğlenme hakkı öğrencilerin en çok ifade ettikleri çocuk hakları arasında yer almaktadır. Öğrenciler sağlık, barınma, beslenme ve yaşam haklarını saygı görme, eşit davranılma, ilgi ve yeteneklerin geliştirme, şiddet görmeme, çalıştırılmama, düşüncelerini açıklama ve kendini ilgilendiren kararlara katılma gibi haklarından daha çok dile getirmiştir. Birinci ve ikinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerden sadece beşi 'Hangi hakların var?' sorusunu 'Ben bilmiyorum' biçiminde yanıtlamıştır. Öğrencilerin hakları konusundaki bilgileri sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşmaktadır. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre çocuk haklarına ilişkin bilgileri Tablo 2'de verilmiştir.

Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler en çok eğitim, barınma ve beslenme haklarını dile getirmiştir. Bu haklardan sonra oyun en çok dile getirilen haklardan olmuştur. Ancak, bu öğrenciler saygı görme, eşit davranılma, ilgi ve yeteneklerini geliştirme haklarını hiç dile getirmezken bilgi teknolojilerine erişim hakkından sadece bu öğrenciler söz etmiştir. Örneğin, üçüncü sınıf öğrencisi Gamze, 'Senin bir çocuk olarak hangi hakların var?' sorusunu 'Barınma hakkım var, oyun oynama hakkım var, beslenme hakkım var, eğitim görme hakkım var' derken sekizinci sınıf öğrencisi Cansel, 'Yaşama hakkım var, sağlık hakkım var, eğitim ve öğretim hakkım var' diyerek yanıtlamıştır. Altıncı sınıf öğrencisi Gökçe ise haklarını, 'Eğitim, öğretim hakkım var, yani okul okurken çalışmamalıyım. Bana saygı duyulması lazım, söz haklarım var, fikirlerimi rahatça açıklayabilmem lazım' biçiminde ifade etmiştir.

Orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler de alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler gibi eğitim, yaşam, sağlık, barınma ve beslenme gibi temel yaşam haklarını daha çok dile getirmiştir. Ancak, bu

öğrenciler düşüncelerini açıklama ve kararlara katılma gibi toplumsal yaşama katılım haklarından alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden daha çok söz etmiştir. İlgi ve yeteneklerini geliştirme hakkından alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler hiç söz etmezken orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler daha çok söz etmiştir. Örneğin, üçüncü sınıf öğrencisi İrem kararlara katılma hakkını, ‘Ailede bir şey karar verilirken benim de söz alma gibi hakkım var, sınıfta okulumuzun başkanını seçerken benim de oy kullanmak gibi hakkım var, sınıf başkanımızı seçerken ben de oy kullanabiliyorum’ derken, ikinci sınıf öğrencisi İsmail, ‘Herkesle eşit olma hakkım var. Fikirleri korkmadan söyleme, çalıştırılmama, hayatına saygı gösterilme, iyi eğitim alma, spor yapmaya, sağlıklı bir yaşama’ biçiminde haklarını ifade etmiştir. Yedinci sınıf öğrencisi Özge, okulda düşüncelerini ifade etme hakkından şöyle söz etmiştir:

Okulda göz önüne alırsak, ya okulda söz sahibi olma hakkım var. Örneğin, müdür bize dışarıda konuşma yaparken soruyor ‘Söz almak isteyen var mı?’ diye, orda söz alma hakkımız var. Okuldaki eksiklikleri söyleme hakkımız var. Dışarıda çevremizle ilgili şeyleri söyleyebilme, dilekçe yazma hakkımız var. Evde bazı haklarımız oluyor, bizde ailede bir birey olduğumuz için evde bazı haklarımız oluyor. Mesela evle ilgili sorunları bizde dile getirmeliyiz. Evde genelde böyle küçüklere çok söz hakkı tanınmaz, yani ailede daha büyükler konuşur ama bence evde küçüklere söz sahibi olmalı. Çünkü evde onlar da yaşıyor.

Tablo 2. Sosyo-ekonomik düzeyine göre öğrencilerin çocuk hakkı bilgileri

Çocuk Hakları	f			
	Alt SED	Orta SED	Üst SED	Toplam
Eğitim	22	20	23	65
Oyun ve eğlenme	10	15	11	36
Barınma ve beslenme	16	9	8	33
Yaşam	8	12	10	30
Düşüncelerini açıklama ve kararlara katılma	5	10	8	23
Sağlık	4	10	4	18
Şiddetten korunma	4	6	1	11
Siyasal haklar (oy verme ve sınıf başkanı seçme)	4	2	3	9
İlgi ve yeteneklerini geliştirme	-	7	2	9
Saygı görme	2	3	4	9
Özgür olma	-	-	5	5
İlgi ve sevgi görme	1	2	2	5
Çalıştırılmama	1	3	-	4
Bilgi edinme (Teknolojiye erişim)	3	-	-	3
Eşit davranılma	-	3	-	3

Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler ise, barınma ve beslenme gibi temel yaşam haklarından alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden daha az söz ederken saygı görme, özgür olma ve düşüncelerini açıklama ve kararlara katılma haklarını daha çok ifade etmiştir. Ayrıca, bu öğrencilerden bazıları, haklarını hukuki yollardan arama hakkını da dile getirmiştir. Sekizinci sınıf öğrencisi Mert görüşlerini, ‘Eğer bir sorunum varsa siyasi şeylerle arama hakkımda var’, üçüncü sınıf öğrencisi Merve ‘Benim mesela birisi beni vurdu diyelim. Onu mahkemeye verme gibi hakkım var. Eğer birisi bana zarar verirse onu polise söyleme gibi bir hakkım var... Başkalarının başkalarına zarar vermeyecek şekilde özgür olma’ diyerek haklarını belirtmiştir. Beşinci sınıf öğrencisi Serkan, haklarından şöyle söz etmiştir:

Benim ders çalışabilmek, oyun oynayabilmek, eğitim görebilmek, eğer anne ve babam bana bakamayacak durumdaysa şey başka bir şekilde eğitim ve bakım sağlama hakkım var. Ondan sonra ben bir çocuğum ve kimse bana dayak atamaz öyle bir hakkım var. Benim oyun oynama hakkım var, eğlenebilme hakkım var... Sonra benim özgürlük hakkım var, mesela istediğimi yapmak. Çünkü eğer bir şeyi zorla yaptırmaya çalışırsa o şeye ilgi duymak yerine nefret ederim.

Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler şiddet görmeme hakkını üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden daha çok dile getirmiştir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler daha çok aile içi şiddetten söz ederken üst sosyo-ekonomik düzeyden sadece bir öğrenci aile dışından gelebilecek kaçırılma olayından söz etmiştir. Üst sosyo-ekonomik düzeyden üçüncü sınıf öğrencisi Zeynep ‘Benim kaçırılma, yani beni kimse kaçıramaz, kimse beni yani bana zorla bir şey yaptıramaz, beni kötü anlamda kullanamaz. Mesela bana dilendiricilik yaptıramaz, buna zorlayamaz. Beni tehdit edemez’ diyerek aile dışı şiddetten söz etmiştir.

Öğrencilerin Çocuk Haklarına İlişkin Yanılgıları

Öğrencilerin bazıları, isteklerini hakları olarak değerlendirmiştir. Öğrencilerin hak olarak nitelendirdikleri istekleri onların yaş ve olgunluk düzeyi, ilgi ve gereksinimleri ve sosyo-ekonomik durumuna göre değişmektedir. Örneğin, altıncı sınıf öğrencisi Aslı, ‘Çocuk haklarının daha iyi uygulanması için neler söylemek istersin?’ sorusunu okuldaki bir isteğini dile getirerek şöyle yanıtlamıştır: ‘Salık saç olsa. Çünkü ya saçlarımızı toplamasak, çünkü benim sinüzütüm var da, çok toplayınca saçlarımı. Başım ağrıyor. Onun için. Bir de güzel olmuyor. Bu açıklamalarıyla Aslı, saçlarını toplamadan okula gelmeyi hakkı olarak değerlendirmektedir. Aynı zamanda Aslı, isteğini dile getirirken okul kurallarını göz ardı etmektedir. Altıncı sınıftan Mustafa ise, ‘Uygulayamadığın ya daha az kullandığın bir hakkın var mı?’ sorusunu, ‘Araba sürmek, araba kullanmak’ biçiminde yanıtlamıştır. Dördüncü sınıf öğrencisi Senem ise, makyaj yapmak istediğini, ancak yapamadığını söyle ifade etmiştir:

Mesela on sekiz yaşından küçükken makyaj yapamam, ama ben makyaj yapmak istiyorum, süslenmek istiyorum. Annem buna izin vermiyor babam zaten babam da izin vermiyor ama o ön yargılı çıkmıyor annem ön yargılı çıkıyor bazen. Çünkü en çok onun eşyalarını kullanıyorum. Bana kızıyor yani sen daha on sekiz yaşından küçüksün Ben daha orda annemin haklı olduğunu düşünüyorum, ama gene de duramıyorum yapıyorum. Bu konuda benim hakkımı yiyorlar.

Öğrencilerin hak olarak dile getirdikleri istekleri sosyo-ekonomik düzeye göre de değişmektedir. Alt ve orta düzeydeki öğrenciler daha çok okulda serbest kıyafet olsun biçimindeki isteklerini bir hak olarak dile getirirken, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler, güzel bir otelde tatil yapmak ya da istediği bir şeyi almak gibi maliyeti yüksek istekler dile getirmiştir. Örneğin, üst sosyo-ekonomik düzeyden dördüncü sınıfta öğrenim gören Murat, istediği ayakkabının alınmadığını bir hak ihlali olarak değerlendirmiştir. Murat, bu konuda şunları söylemiştir: ‘Çok beğendiğim ayakkabı vardı. Çarşıda gördüm. Spor ayakkabısı ama annem almadı. 300 TL pahalı dedi. Bir ayakkabı için. Bence o benim hakkımdı’. Bu örnekte Murat, gereksinimini giderebileceği herhangi bir ayakkabıyı değil istediği ayakkabıyı almayı hakkı olarak değerlendirmektedir. Murat istediği ayakkabının pahalı olmasına karşın ailesinin mali olarak karşılayabileceğinin farkındadır. Bu örnekte olduğu gibi bazı öğrencilerin çocuk haklarının gereksinimlerle ilişkisini kuramadığı görülmektedir.

Bazı öğrenciler de büyüklerin sözüne uymayı ya da büyüklerin isteklerini yerine getirmeyi hakkı olarak değerlendirmiştir. Örneğin, üçüncü sınıf öğrencisi Nisa’ya, ‘Senin bir çocuk olarak hangi hakların var?’ sorusunu büyüklerinin sözüne uyma olarak yanıtlamıştır. Nisa bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmiştir: ‘Mesela annemle babamın sözünü dinleme haklarım var. Annemin babamın bana yaptıklarına söylediklerini dinleme hakkım var, bir de benim büyüklere uyma hakkım var. Mesela annem bana şunu yapma diyorsa, onu yapmamam gerek, bunu yap diyorsa, bunu yapmam gerek. Bu haklarım var’. Bu örnekte, Nisa’nın hak kavramını bilmediği söylenebilir.

Çocuk Haklarının Uygulanmasında Yetişkinlerin Rolü

Öğrencilerin çoğunluğu, yetişkinlerin çocuk haklarını bilmesi, saygı duyması, koruması, öğretmesi, örnek olması ve uygulanabilmesi için çocuklara olanak sunması gerektiğini düşünmektedir. Öğrencilere göre, çocuk haklarının uygulayabilmeleri yetişkinlerin desteğine bağlıdır. Örneğin, beşinci sınıf öğrencisi Ceren, ‘Çocuklara örnek olunmalı, onlara fırsat verilmeli, engellenilmemeli, önüne geçilmemeli’ biçiminde yetişkinlerin rolünü belirtirken, dördüncü sınıf öğrencisi Elif ise, ‘Onların arkasında durabilir çocuk hakları konusunda. Yani onların haklarını onlara öğretip engellemek isteyenleri durdurabilmeliler’ diyerek görüşünü açıklamıştır. Altıncı sınıf öğrencisi Aslı görüşlerini, ‘Çocukların haklarını sınırlamamaları gerekir. Onlara haklarını kullanması, haklarını bilmesi konusunda eğitim verebilir derslerde bu konuda. Öğretmenler, ailede sık sık konuşulabilir daha sonra okullarda bununla ilgili kampanyalar, slogan yarışmaları düzenlenebilir’ biçiminde dile getirmiştir. Sekizinci sınıf öğrencisi Nurdan, ‘Öğretmenler de çocukların haklarına saygı duymalı, onları önce bilinçlendirmeli, sonra da saygı duymalı onları uygulamalı öğrettikleri hakları’ biçiminde görüşlerini ifade etmiştir.

Bazı öğrenciler, öğretmenlerin çocuk hakları konusunda daha bilgili olduğunu ve ailelere bu konuda bilgi vermelerini istemiştir. Örneğin, yedinci sınıf öğrencisi Mehtap, ‘Öğretmenler daha bilinçli olur bu konuda mesela bir toplantı yaparak ailelerimize güzel bir şekilde onlara aktarabilirler. Anlatabilirler, kitapçık halinde broşür halinde dağıtabilirler. Ne yapması gerektiğini çocuklarına nasıl davranması gerektiğini’ biçiminde öneriler belirtmiştir.

Öğrencilerden bazıları, büyüklerin kendilerinden daha iyi düşündüğünü ifade etmiştir. Örneğin beşinci sınıf öğrencisi Mert'e, 'Büyüklerine çocuk haklarının daha iyi uygulanması için birşeyler söylemek ister misin?' diye sorulduğunda, 'Yok söylemem. Büyüklerimiz her şeyin iyisini bilir zaten' demiştir. Bazı öğrenciler de ailelerin bu konuda kararsız olduğunu, onlara bazen çocuk bazen de büyük gibi davrandıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin dile getirdiklerine göre aileler ve öğretmenler çocuklardan yapmalarını istemediği şeyleri yaptığında küçüklerin davranışlarını beklerken, onların yapamayacakları şeyleri isteyerek büyüklerin davranışlarını beklemektedir. Örneğin dördüncü sınıf öğrencisi Büşra bu konudaki görüşlerini, 'Birincisi gene öğretmenlerimizden bir şey var, bir de ailemizden, ailemiz hem küçüksünüz hem büyüksünüz diye, her ikisinin arasında kaldığımız için böyle yapmamaları lazım bence, yani bir konuda değerlendirmeleri lazım bizi, iki konuda değil. Bir konuda olsa bence daha çok iyi olur' diyerek açıklamıştır.

Öğrencilerin Çocuk Haklarını Öğrendiği Kaynaklar

Öğrencilerin çocuk haklarını öğrendiği kaynaklar Tablo 3'te verilmiştir. Öğrencilerin neredeyse tamamı, çocuk haklarını okuldan öğrendiğini söylemiştir. Buna göre, okul çocukların haklarını öğrendikleri temel kaynaktır. İkinci olarak, öğrencilerin dile getirdiği öğrenme kaynağı aileleridir. Az sayıda öğrenci ise, yazılı ve görsel basından, sivil toplum örgütlerinin yayınladığı kaynaklardan ve arkadaşlarından çocuk haklarını öğrendiğini dile getirmiştir. Sosyo-ekonomik düzeye göre, öğrencilerin haklarını öğrenme kaynaklarında aileler boyutunda farklılık gözlenmiştir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilere 'Çocuk haklarını nereden öğrendin?' sorusu yöneltildiğinde ailelerinden çok az söz ederken üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler ailelerini daha çok dile getirmiştir. İnternet ise, sadece üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin çocuk haklarını öğrendiği kaynaklar arasında yer almaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin çocuk haklarını öğrendiği kaynaklar

Öğrenme Kaynakları	f			
	Alt SED	Orta SED	Üst SED	Toplam
Okul	28	30	28	86
Aile	9	8	21	38
Sivil toplum örgütü	5	7	2	14
Yazılı ve görsel basın	1	4	4	9
Arkadaşlar	2	2	1	5

Okul

Çocuk haklarını okulda öğrendiğini söyleyen öğrencilere, hangi derste ve nasıl öğrendiği sorulduğunda bazı dersleri ve çocuk hakları kulübünü belirtmiştir. Öğrencilerin belirttiği dersler ve ders dışı etkinlikler Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi ve Türkçe dersi öğrencilerin haklarını en çok öğrendiği dersler arasında yer almıştır. Ancak, öğrencilerin çocuk haklarını öğrendiği dersler sınıf düzeylerine göre değişiklik göstermektedir.

İlköğretimin birinci, ikinci ve üçüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerin çoğu, Hayat Bilgisi ve Türkçe derslerinde çocuk haklarını öğrendiğini söylemiştir. Örneğin, üçüncü sınıf öğrencisi İrem, 'Evet, daha önce biz bir de sınıfımızda çocuk haklarıyla ilgili dergi çıkartmıştık. Hayat Bilgisi dersinde çocuk hakları konusunu işlemiştik, orada Hayat Bilgisi dersinde bundan yararlandım' diyerek Hayat Bilgisi dersini, yine aynı sınıf düzeyinden olan Buse okulda çocuk haklarını Hayat Bilgisi dersi yanında Türkçe dersinde öğrendiğini 'Hayat Bilgisi, Türkçe dersimizde falan geçti... İlk önce çocuk haklarını söyledik tahtaya yazdı daha sonra defterlerimize yazdık sonra bu çocuklar bu hakları nerede kullanırsın onları yazdık, hangi haklarımız olduklarını yazdık tekrar söyledim bunları yazdık' biçiminde ifade etmiştir.

İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri ise, daha çok Sosyal Bilgiler ve Türkçe dersinde çocuk haklarını öğrendiğini dile getirmiştir. Örneğin, beşinci sınıf öğrencisi Gülce, Sosyal Bilgiler dersinde öğrendiğini, 'Sosyal Bilgiler dersinde yani konumuzda olan haklarımızı defterimize yazdık, onları teker teker okuduk. Okumadan önce öğretmenimiz haklarımız söyleyelim kimler biliyor dediğinde, onu okumadan cevap verdik sonra da okuduk' biçiminde ifade etmiştir. Beşinci sınıf öğrencisi Hüseyin ise, Sosyal Bilgiler dersinde ilk konuda çocuk haklarını öğrendiğini, 'İlk konumuz oydu zaten haklarımızı öğreniyorum diye bir ünite vardı onda çalıştık. İşte dediğim gibi haklarımızı öğrendik çocuk hakları, haklarımız ve sorumluluklarımız, okuldaki sorumluluklarımız, evdeki sorumluluklarımız, evdeki haklarımız, okuldaki haklarımız' biçiminde dile getirmiştir.

Tablo 4. Okulda öğrencilerin çocuk haklarını öğrendikleri dersler ve etkinlikler

Dersler ve Etkinlikler	f
<i>Dersler</i>	
Sosyal Bilgiler	36
Hayat Bilgisi	25
Türkçe	25
Vatandaşlık	14
Matematik	4
Rehberlik ve Sosyal Etkinlikler	4
İngilizce	1
Görsel Sanatlar	1
T. C. İnkılap Tarihi	1
<i>Ders dışı etkinlikler</i>	
Çocuk hakları kulübü	9

İlköğretim altıncı ve yedinci sınıf öğrencileri, Sosyal Bilgiler dersini, sekizinci sınıf öğrencileri ise Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersini vurgulamıştır. Ancak, öğrenciler altıncı ve yedinci sınıfta Sosyal Bilgiler dersinde çocuk haklarını öğrenirken, sekizinci sınıf öğrencileri Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinde insan haklarını öğrendiklerini dile getirmiştir. Yedinci sınıf öğrencisi Çiğdem, Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersinde çocuk haklarının kısmen geçtiğini ama çok da üzerinde durulmadığını şöyle belirtmiştir: ‘Vatandaşlık dersinde falan yani konu olarak geçti. Ya kişilerin hakları özgürlükleri gibi falan konular var mesela seçme seçilme hakkı falan onları falan işledik. Fazla geniş açılı değil yani az’. Altıncı sınıf öğrencisi Büşra ise, Sosyal Bilgiler dersinde bu konuda yaptıkları çalışmayı ‘Çocuk haklarını neler olduğunu madde madde sıraladık dördüncü sınıfta bir pano yapmıştık onda görevli olmuştum, okul gazetesinde sergi açtık’ biçiminde anlatmıştır. Aynı sınıf düzeyinden Taner ise, ‘Öğretmenimiz bir kere bize çocuk haklarıyla ilgili beşinci sınıfta ödev vermişti. Türkçe dersinde bunları araştırmıştık’ diyerek Türkçe dersinden söz etmiştir.

Öğrencilerden bazıları Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık ve İnsan Hakları, Türkçe dersleri dışında Matematik, İngilizce, Görsel Sanatlar ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ile Rehberlik ve Sosyal Etkinlikler derslerinde çocuk haklarına yer verildiğini dile getirmiştir. Beşinci sınıf öğrencisi Hüseyin Matematik dersini, ‘Bunda Matematik dersinde mesela bir çocuk hastaneye gitmiş insan hakkı hastanede şu kadar para vermiş işte geriye kaç para onun gibi orda da sağlık hakkı olduğu için geçti’ biçiminde ifade etmiştir. Yedinci sınıf öğrencisi Özge ise, İngilizce dersinde haklarını öğrendiğini, ‘İngilizce olarak söylemeye çalıştık mesela bu haklarımızı’ diyerek belirtmiştir.

Öğrencilerden bazıları da dersler dışında Çocuk Hakları Kulübü’nde çocuk haklarını öğrendiğini belirtmiştir. Üçüncü sınıf öğrencisi Busenur, okulda haklarını Çocuk Hakları Kulübü’nde öğrendiğini, ‘Çocuk hakları kulübünde daha çok büyükler çalıştı, ama bizim de çalışmalarımız oldu. Çocuk hakları haftasını falan kutlarken çocuk haklarını okuduk, şiirlerle okuduk, yazılar okuduk onlarla ilgili film izledik’ biçiminde söz etmiştir.

Aile

Aile, öğrencilerin okuldan sonra haklarını en çok öğrendiği ikinci kaynaktır. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler çocuk haklarını ailelerinden öğrendiğini daha çok dile getirmiştir. Üst sosyo-ekonomik düzeyde öğrenciler daha çok anne ve babalarından; alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler ise üst sınıflarda okuyan abla ve abilerinden haklarını öğrendiğini dile getirmiştir. Üst sosyo-ekonomik düzey altıncı sınıf öğrencisi Ayşenur annesinden eğitim hakkını öğrendiğini, ‘Mesela okula gitcen işte senin eğitim görmem gerekiyor diyor, buna hakkın var diyor, eğer şu hakkını görürsen işte şu mesleklere sahip olursun hayatını daha güzel bir şekilde yaşarsın diyorlar’ biçiminde açıklarken; dördüncü sınıf öğrencisi Sami, babasından çocukların herhangi bir konuda dava açma hakkının olduğunu ve çocukların zararlı maddelerden korunma hakkını öğrendiğini şöyle belirtmiştir: ‘Mesela babam bir tane bir şey dedi, çocuk onun için şey dava açabilirmiş. Başka çocukların önünde sigara içilmemeleri ve çocukların yanında şey rakı, kumar gibi şeyler yapılmamalı’. Üst sosyo-ekonomik düzeyden altıncı sınıf öğrencisi Büşra, annesinden çocuk haklarını öğrendiğini ‘Ailemden, annem... benim haklarıma saygı duyuyor ve bu benim haklarıma da bana söylüyor yani ne haklarım olduğunu nasıl kullanabileceğimi bunları söylüyordu’ diyerek anlatmıştır. Alt sosyo-ekonomik düzeyden ikinci sınıf öğrencisi Tülay,

çocuk haklarını ablasından öğrendiğini, ‘Ablamın şey ablamlar çocuk haklarını öğrenmişlerdi fotokopisi vardı onlardan’ biçiminde açıklamıştır. Orta sosyo-ekonomik düzeyden üçüncü sınıf öğrencisi Ayşegül ise, ailesinden haklarını nasıl öğrendiğini şöyle anlatmıştır:

Ayşegül sen bu hakların nereden öğrendin?

-Annemden.

Annenden nasıl öğrendin mesela?

-Annem bazı sorular soruyorum o bana yanıtlıyor.

Nasıl sorular soruyorsun?

-Mesela çocuk hakları nelerdir, çocuklar hangi haklara sahiptir?

Peki başka bir yerden öğrendin mi annen dışında?

-Babamdan. Bir de abimden.

Abinden öğrendin mesela nasıl öğretti abin sana?

-Abim daha altıncı sınıfa gidiyor çocuk haklarıyla ilgili bayağı çok şeyler biliyor ben abime sorular soruyorum o genellikle doğru cevap veriyor ama bazen yanlış cevap verdiği oluyor.

Ne sordun mesela abine?

-Bazen çocuk haklarıyla ilgili bir şey biliyor musun diye soruyorum o eskiden çocuk hakları kulübündeydi afiş falan hazırlıyordu o da anlatıyor bildiklerini.

Yazılı ve görsel basın

Öğrencilerin çok azı, çocuk haklarını yazılı ve görsel basından öğrendiğini dile getirmiştir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler internetten çocuk haklarını öğrendiğini belirtirken orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler ise televizyon ve radyodan çocuk haklarını öğrendiğini söylemiştir. Üst sosyo-ekonomik düzeyden üçüncü sınıf öğrencisi Merve, ‘Çocuk haklarını nereden öğrendin?’ sorusunu annesinden, kitaplardan ve internetten öğrendiğini, ‘Çevremden öğrendim mesela annemler diyor haklarını ezdirme diye, internetten bakıyorum. Nasıl diyim... internetten mesela çocuk hakları diye falan giriyorsun orada sana çıkıyor’ biçiminde belirtmiştir. Beşinci sınıf öğrencisi Selcan ise, televizyondan öğrendiğini şöyle anlatmıştır: ‘Televizyonlarda da duydum. Ya ara sıra böyle çocuk yani çocuk hakları diye bir günler var ya çocuklar için yirmi 23 Nisan falan bazı programlar falan oluyor o günler onları dinledim’.

Sivil toplum örgütleri

Çok az sayıda öğrenci, sivil toplum örgütlerinin yayınlarından çocuk haklarını öğrendiğini dile getirmiştir. Öğrencilerin sözünü ettiği yayın, Türkiye Barolar Birliği ve belediyenin işbirliği ile yayınlanmış ve çocuk haklarını çocuk diliyle anlatan bir kitaptır. Bu kitap ildeki tüm okullara dağıtılarak okul kütüphanelerinde yer almıştır. Öğrenciler görüşmede hangi kitaptan öğrendikleri sorulduğunda ‘Benim haklarım yazıyordu küçük kitap’ diyerek bu kitabı tarif etmiştir. İkinci sınıf öğrencisi Beyza da çocuk haklarını derste bu kitaptan okuduklarını ‘Bir tane kitap vardı öğretmen onu bize okutturduydü haklarımızı, öğretmen söylediği hakkımız olmadığımızı da da öğretmen söylediği’ biçiminde ifade ederken üçüncü sınıf öğrencisi Furkan, kütüphaneden alıp okuduğunu ‘Çocuk hakları diye bir kitap vardı o kitaptan. (O ders kitabı mı?) Hayır. Kütüphaneden aldım’ biçiminde belirtmiştir. İkinci sınıf öğrencisi Ömer de bu kitabı ‘Öyle güzel küçük bir kitapta yazıyordu’ biçiminde ifade etmiştir.

Arkadaş

Öğrencilerden çok az sayıdaki bir grup ise, çocuk haklarını arkadaşlarından öğrendiğini belirtmiştir. Öğrenciler, arkadaşlarıyla bazen hakları hakkında konuştuklarını ya da bir hak ihlalini paylaştıklarını dile getirmiştir. Beşinci sınıf öğrencisi Mert, Sosyal Bilgiler dersinde çocuk hakları konusunu derse gidemediği için öğrenemediğini daha sonra arkadaşları ile konuşarak öğrendiğini şöyle açıklamıştır: ‘Arkadaşlarımdan mesela, ben okula bazen gelmedim günlerde, o dersi var sosyal bizim dersimiz. O sosyalde işlenirken bana da anlatıyorlar, bazen kitaplarını veriyorlar yaz diye işte biz birbirimizle oyun falan oynuyoruz, böyle söylüyoruz falan birbirimize o konulardan, öğrendim işte arkadaşlarımla’. Dördüncü sınıf öğrencisi Sami ise, bu haklarını dershanedeki arkadaşından öğrendiğini şöyle anlatmıştır: ‘Arkadaşlarım sınıfta böyle şey dershanede sınıfta böyle söylüyorlardı. Fatih diye bir tane arkadaşım vardı o söylüyordu. Mesela çocuklar çocuklar suç, suç ne olduğunu bilmez diyordu’. Yedinci sınıf öğrencisi Gökten arkadaşları ile konuşmasına şöyle bir örnek vermiştir: ‘Konuşuyoruz genelde arkadaşlarla... İşte bizim şu hakkımız var şunu yapabiliriz öyle. Örnek mesela biri öğretmene başka bir şey demek istiyor söyleyemiyor ya bizim bu hakkımız var demeliyiz bunu’ biçiminde ifade etmiştir.

Öğrencilerin Çocuk Haklarının Uygulanmasında Karşılaştıkları Sorunlar ve İstekleri

Öğrencilerin haklarını kullanırken yaşadıkları sorunlar ve belirttikleri istekler Tablo 5'te verilmiştir. Buna göre, öğrenciler en çok oyun ve eğlenme hakkında sorunlar yaşadığını söylemiştir. Haklarını bilme, özgürlük, sosyal etkinliklere katılma, eğitim, şiddet görmeme, ilgi ve sevgi görme ve bilgi edinme haklarını dile getirmiştir. Çok az sayıda öğrenci de saygı görme ve eşit davranılma konusunda sorunlar yaşadığını söyleyerek farklı istekler belirtmiştir. Ancak, öğrenciler temel yaşam haklarından olan yaşam, barınma, beslenme ve sağlık hakkı konusunda sorunlardan hiç söz etmemiştir. Öğrencilerin 13'ü ise 'Ben birşey istemiyorum' 'Herşeyim var' ve 'Her hakımı kullanıyorum' gibi sözlerle sorun yaşamadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin haklarıyla ilgili karşılaştıkları sorunlar ve istekleri sosyo-ekonomik düzeye göre değişmektedir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler, oyun ve eğlenme, şiddet görmeme, kararlara katılma, ilgi ve yeteneklerini geliştirme boyutlarında üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilere göre daha çok sorun yaşadıklarını ifade etmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin çocuk haklarının uygulanmasında karşılaştıkları sorunlar ve istekleri

Sorunlar	f			
	Alt SED	Orta SED	Üst SED	Toplam
Oyun ve eğlenme	7	6	3	16
Haklarını bilme	6	6	3	15
Eğitim	5	4	5	14
Bilgi edinme	5	7	2	14
Özgürlük	6	4	3	13
İlgi ve yeteneklerini geliştirme	6	4	2	12
Şiddet görmeme	2	7	2	11
İlgi ve sevgi	4	2	5	11
Görüşlerini açıklama ve kararlara katılma	6	2	2	10
Saygı görme	4	-	-	4
Eşit davranılma	3	-	-	3

Oyun ve Eğlenme

Oyun ve eğlenme hakkıyla ilgili sorun yaşadığını söyleyen öğrenciler, özellikle sınav ve derslerin ağırlığından söz ederek yeterli düzeyde oyun oynayamadıklarını belirtmiştir. Özellikle alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler oyun ve eğlenme hakkını yeterli derecede kullanmadıklarını üst sosyo-ekonomik düzeye göre daha çok dile getirmiştir. Bazı öğrenciler de oyun oynama alanlarının ve parkların okulda ve çevrede yeterli olmadığını ve ailelerin oyun oynama konusunda kendilerini engellediğini söylemiştir.

Öğrenciler, oyun oynama konusunda yaşadıkları temel sıkıntıların temel nedeni olarak sınav sistemi ve derslerin yoğunluğunu düşünmektedir. Örneğin, sekizinci sınıf öğrencisi Rabia sınav sistemi nedeniyle çok sıkıldığını ve yeterli düzeyde oyun ve eğlenme hakkından yararlanmadığını, 'Genelde aileler çocuklarını sıkırlar, ders çalış diye öyle ders çalış diye sıktıkları içinde pek öyle eğlenemiyor çocuklar falan kendilerine göre bir yaşam tarzları olmuyor. Genelde onu pek yapmasalar daha fazla başarılı olur bence' biçiminde dile getirmiştir.

Beşinci sınıf öğrencisi Mert ise, 'Mesela, böyle oyun oynamak istiyorum sonra derslerim çok oluyor yapıyorum kendime göre sınavım falan oluyor kendim istiyorum ama çıkmak istemiyorum sonra içimde bir şey oluyor dersimiz yapmak istiyorum falan o yüzden çıkmıyorum' diyerek oyun hakkını sınavları ve dersleri nedeniyle kullanamadığını dile getirmiştir. Dördüncü sınıf öğrencisi Başak, belediye başkanlarından oyun parklarının geliştirilmesini, 'Ben bazı belediyede çalışanlara bir sözüm olacak, hatta biz işleştik Sosyal Bilgiler dersimizde. İşte sizde bir mektup yazın dedi... biz de yazdık. Ben şey istedim, oyun hakkında daha çok, birden daha fazla salıncak, kaydırak olmasını istiyoruz' biçimindeki görüşüyle belirtmiştir.

Eğitim

Eğitim hakkından yararlanamadıklarını belirten öğrencilerden bazıları kendi eğitim hakkından söz ederken bazıları da genel olarak Türkiye'de bazı çocukların eğitim hakkından yararlanamadıklarını

belirtmiştir. Ayrıca, öğrenciler, derslerinin verimli olmamasını eğitim hakkı ihlali olarak değerlendirmiştir. Altıncı sınıf öğrencisi Meriç, eğitimin önemli olduğunu ve eğitim hakkını kullanamayan çocuklar için yardım edilmesi gerektiğini şöyle belirtmiştir: ‘Kampanyalar başlatıyorlar, eğitim görmeleri için Doğu’da kampanyalar var, okullar yaptırıyorlar yani yapılan her bir yardım bizim için çok iyi bir şekilde geri dönüyor. Anneler, babalar çocuklarını en iyi bir şekilde eğitim görmeleri sağlamalı’. Dördüncü sınıf öğrencisi Yağmur, eğitime önem verilmesi ve geliştirilmesi konusunda şunları söylemiştir: ‘Okul şöyle bir şey yapabilir çocukların eğitimini daha çok geliştirebilir. Ne bileyim ders kitapları haricinde dışardan alabilecekleri kitapları sunabilirler sınıflara. Bazen müdür derslere girip dersleri kontrol edebilir, mesela nasıl eğitim görüyorlar kötü mü, iyi mi?’. Yedinci sınıf öğrencisi Çiğdem sınav merkezli eğitim ve çocuk haklarına etkisine ilişkin görüşünü aşağıdaki biçimde açıklamıştır:

Bazen sınav çalışırken biraz rahatsız oluyorum... Yani öğretmenler sınavları o kadar zor yapmasalar açıkçası yani çok zor olmasa biraz daha kolay olması öğrencilerin de onların yapabileceğine gayret etseler. Mesela Türkçe öğretmenimiz ... sınavı ta baştan okulun en başından beri başlatıyor ve o konular aklımızda olmadığı için pek açıkçası tekrarda günlük tekrar da her gün yapmıyorum, ondan dolayı. Yani çok aklımda kalmıyor onları tekrar tekrar çalışmak zor oluyor, ondan biraz daha sınavlar kolaylaşabilir. Öğrencileri mesela ne biliyim sabah daha erken olursa okul dışarıda daha rahat vakit geçirebiliriz ödevlerimiz yetişebilir. Daha iyi olur bence mesela film falan izleyebiliriz.

Öğrencilerden, bazı öğretmenlerin derslerde yeterli olmadığını ve öğrencilerin sorunlarıyla ilgilenmediğini ifade edenler olmuştur. Yedinci sınıf öğrencisi Yağmur bu konudaki görüşlerini şöyle belirtmiştir:

Bizim sınıf öğretmenimiz yani ... öğretmen dersi pek iyi anlatamıyor. Yani Fen önemli bir ders branşta fen bilgisi dersi iyi anlatamıyor yani bende rahatsız oluyorum bu konudan... Yani tabi buda hem anlatamıyor hem de sınavda ne kadar zor sorabilirim nerden puan kırabilirim gibi düşünüyorum. Benim zaten veli toplantısında falan ailem de söyledi. Yani çocukların dilinde anlatmanız gerekiyor falan diye ama yani şimdi tabi hoca da kendi çapında yani böyle derste gereken ilgiyi gösterdiğini işte çocuklar ilgilendiğini falan düşünüyor. Yani bir ders konusunda şikâyetçiyim. Bir de sınıf öğretmenimiz sonuçta bizim sorunlarımızla da ilgilenmesi lazım, yani sınıf içinde bir şey oluyor gidip öğretmene söyleyemiyoruz ilgilenmiyor. Kendi aranızda halledin diyor. Gidiyoruz mesela müzik öğretmenimiz var, onunla konuşuyoruz rehber öğretmenimizin yanına gidiyoruz.... bizim hocayı anlatabileceğimiz kadar yakın görmedim bize. Buda bizim ona karşı biraz ürkek olmamızı gösteriyor.

Haklarını Bilmek

Öğrencilerin çoğu, haklarını daha çok bilmek istemektedir. Okulda öğretmenlerin, evde anne ve babaların çocuk haklarını kendilerine öğretmelerini beklemektedir. İkinci sınıf öğrencisi Batuhan, ‘Bana kuralları söylemeliler, yapabileceğim yapamayacağım şeyleri, haklarını söylemeliler. İlk başta ailem söylemeli, sonra öğretmenlerim sonra yakın çevrem, benim iyiliğimi isteyen herkes’ diyerek bu konuda ailesinin, öğretmenin ve yakın çevresindeki kişilerin sorumlu olduğunu belirtmiştir. Yedinci sınıf öğrencisi Buğra ise, ‘Bize haklarımızı öğretebilirler, ondan sonra haklarımızı nasıl kullanabileceğimizi açıklarlar ve bunları ne şekilde ve nerelerde kullanacaklarımızı anlattıkları zaman biz haklarımızı kullanabiliriz’ diyerek haklarını kullanabilmek için haklarını bilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Üçüncü sınıf öğrencisi Meral, öğretmenlerin derslerde çocuk haklarına daha çok yer vermelerini, ‘Öğretmenler bu konuları daha sık şey yapmalı daha sık anlatmalı, bu konuları daha uzun süre söylemeli, öğrencilere bu konularla ilgili ödevler, çok sorular sormalı’ diyerek bu konudaki isteklerini dile getirmiştir. Beşinci sınıf öğrencisi Emre, ailesi ve öğretmenlerinin yanı sıra yazılı ve görsel basının da çocuk haklarına yer vermesi gerektiğini şöyle anlatmıştır:

Eğitim ailede başladığı için şey anne ve babaya burada büyük görev düşüyor. Topluma yetiştirirken on sekiz yaşına kadar çocuk olacağını bilmesi gerekiyor a ve de bu hakların hepsini bilmesi gerekiyor. Yani cahil olmaması gerekiyor. Bu haklarla ilgili ilk önce orda birkaç eğitim verilmesi gerekiyor çocuk haklarıyla ilgili. Sonra okullarda öğretmenlerinde yardımlarıyla ya bu vatandaşlık dersleri olsun buralarda daha fazla hakka veya insan hakları, çocuk hakları onlara daha fazla yer verilmelidir. Bu basın yayın kurumlarında kullanılabilir yani bu hakların verilmesinde. Gazetelerde çok gereksiz haberler oluyor bazen, onların yerine bu haklar verilir toplumun bilinçlendirilmesi bence daha doğru olur. Bize ne mankenin sevgilisinden onun yerine çocuk geleceğimizin haklarını bilmelerini sağlamak daha doğru.

İlgi ve Sevgi

İlgi ve sevgi konusunda isteklerini dile getiren öğrenciler anne ve babalarının ve öğretmenlerinin daha çok dersle ilgilendiklerini ama bireysel sorunlarıyla ilgilenmediklerini belirtmiştir. Bu konuda alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler daha çok sıkıntı yaşadıklarını dile getirmiştir. Sekizinci sınıf öğrencisi Mert, bu konudaki görüşlerini şöyle anlatmıştır:

Çocuğa biraz daha sempati, empati uygulamalı. Çocuğa böyle sürekli yetişkin açısından değil de çocuğun açısından bakmalı. Çocuk hiçbir zaman böyle her şeyi olumlu düşünemez. Her şeyi mantıklı düşünemez. Kendi açısından oyun dışında hiç yani kendi zevkini düşünür. Ama yetişkinse her zaman o mantıklı düşünür, ama çocuk bunu sürekli yapamadığı için aralarında bir sorun çıkar. Yani daha çok empati uygulamalı. Bir de sadece aileler çocuklarını sadece derste değil diğer konularda da yardımcı olmalı. Sadece matematikten, fenden kaç aldım değil, okul nasıl gidiyor, arkadaşlık ilişkilerin nasıl gidiyor diye konuşmalı. Baskıcı olmamalı. Okulda da hoşgörü lazım en başta çocuğa direkt böyle sert yönetimle değil de başta hoşgörüyle. Yani zorla değil de o çocuk yani yavaş yavaş isteğine kötü bir şeyle onu vazgeçirerek böyle zorla, baskıcı bir yöntemle değil. Mesela çok katı böyle çok sert yasaklar konulmaması lazım hiçbir zaman okullarda, sert davranmaması lazım. Öğrencilere de öğretmenlerin arkadaş gibi davranması lazım. Sadece böyle ders anlatıp çıkması değil de bazı şeyleri paylaşması lazım.

İlgi ve Yeteneklerini Geliştirme

Öğrencilerden bazıları okulda ilgi ve yeteneklerini geliştirecek olanakların olmadığını söylemiştir. Özellikle alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrenciler ailelerinden bu konuda yeterli düzeyde destek alamadıklarını belirtmiştir. Örneğin alt sosyo-ekonomik düzeyden dördüncü sınıf öğrencisi Merve ‘Ben tiyatroyu oynamayı çok seviyorum. Okulda bir tiyatro salonu olmasını isterdim demiştir. Merve’ye ‘Tiyatroya gidebiliyor musun?’ diye sorulduğunda ‘Çok az bir kez gitmişim’ demiştir. Dördüncü sınıf öğrencisi Sami ise, ‘Halk oyunlarının olmasını istiyorum’ derken, beşinci sınıf öğrencisi Sertan ise, stüdyo isteğini ‘Mesela bir stüdyo mesela... Elektrogitar çalma, ek aktiviteler yapmak istiyorum’ diyerek belirtmiştir.

Bilgi Edinme

Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler kitap, bilgisayar ve internet gibi bilgi edinme kaynaklarına erişim konusunda sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Bu öğrenciler ailesinin maddi durumunun yeterli olmadığından dolayı evlerinde bilgisayar ve internet olmadığını ve araştırma ödevlerini yaparken zorlandıklarını dile getirmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden ikinci sınıf öğrencisi Ahmet, ‘Bir bilgisayar istiyorum ama alamıyorum, karnem beş gelirse alacağım ama bir tane. Ödevlerimi yapamıyorum. Korkarım beş alamayacağım...’ diyerek bilgisayar konusunda yaşadığı sorunu ifade etmiştir. Beşinci sınıf öğrencisi Seher ise, okul kütüphanelerinin geliştirilmesini, ‘Okulda kütüphanelerde çok şey böyle kütüphaneler nasıl desem geliyorlar kitapları dağıtıp gidiyorlar biz kütüphanede çalışıyoruz arkadaşlarımızla da çok okuyan da olmuyor. Daha çok kitap, kitaplarımız var da daha çok kitap olsun’ biçiminde belirtmiştir.

Özgürlük

Öğrencilerin yeterli düzeyde yaşayamadıklarını dile getirdikleri haklarından biri de özgürlüktür. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilere göre özgürlük hakkı ihlalden daha çok söz etmiştir. Öğrenciler artık kendi başlarına daha rahat hareket etmek istediklerini ancak ailelerinin izin vermediğini belirtmiştir. Orta sosyo-ekonomik düzeyden üçüncü sınıf öğrencisi Zeynep, ‘Yaşım küçük olduğu için mesela seyahat etme özgürlüğü tabi yaşım küçük olduğu için mesela bizim Ayşe diye bir arkadaşım var on üç yaşına geldiğim zaman onunla değişik marketlerde gezebileceğimi, dışarıya çıkabileceğimi söylüyorlar. Mesela bizim özgürlüğümüze önem vermeleri lazım’ diyerek görüşlerini belirtmiştir. Üçüncü sınıf öğrencisi Buse, ‘Ben yani böyle arkadaşlarımla çıkıp dolaşmak, sinemaya falan tiyatroya falan gitmek istiyorum. Annemde diyor ki, sen tamam kızım büyüksün ama daha yaşın değil on sekiz yaşından sonra gidebilirsin arkadaşlarıyla diyorlar’. Yedinci sınıfta okuyan Çiğdem, çocukların isteklerini yapmalarını ailenin kısıtlamaması gerektiğini şöyle söylemiştir: ‘Kendisine göre yani istediğini yapabilmesi yani kendisini o kadar kısıtlamaları gerekir bence. Mesela bazı arkadaşlarımız dışarı falan çıkarken böyle izin falan almakta zorlanıyorlar, bazı yerlere gitmekte zorlanıyorlar hani ne biliyim onlar biraz genişletilebilir diye düşünüyorum’. Sekizinci sınıf öğrencisi Mustafa dışarıda gezmek, eğlenmek istediğini ve ailesinin izin vermediğini, ‘Oynamak bir de eğlenmek rahat kullanamıyorum aileden dolayı. Oynamaya arada sırada veriyorlar, eğlenmede pek fazla uygun görmüyorlar, dışarıda falan gece. Bazen akşamları gezmek istediğimde de onları yapamıyorum.

Bence akşamları dışarıya çıkınca yani bir süre vermeleri lazım. Gezmek lazım' diyerek ifade etmiştir.

Öğrencilerden bazıları, güvenliklerinin korunması nedeniyle ailelerin onlara izin vermediklerini dile getirmiştir. İkinci sınıf öğrencisi İrem 'İkisi de babam ve annem de bana izin vermiyorlar' diyerek özgürlüğünün kısıtlandığını söylerken ailesinin izin vermeme nedeninin farkında olduğunu ve onları haklı bulduğunu şöyle belirtmiştir:

Babam, bisiklet binerken kapının önünden ayrılmamamı söylüyor ama ben arka sokağa filan da gitmek istiyorum aslında. Daha rahat hareket etmek istiyorum. Arkadaşlarımla sokağa çıkıp oynamak istiyorum, başka bir arkadaşımın evine ders yapmaya gitmek istiyorum bazen, ama babam misafirlere güvenmediği için izin vermediğini söylüyor bana. Aslında biliyorum onların haklı olduklarını biliyorum.

Şiddetten Korunma

Korunma hakları kapsamında öğrenciler sadece 'çocukların şiddetten korunması' hakkından söz etmiştir. Çocukların çalıştırılmaması ve uyuşturucu madde gibi zararlı maddelerden korunması gibi korunma hakkı ihlallerinden söz etmemiştir. Sosyo-ekonomik düzeyi alt ve orta olan öğrenciler, üst sosyo-ekonomik düzeye göre şiddet konusunda sorun yaşadığını daha çok dile getirmiştir. Bu öğrenciler, daha çok aile içi fiziksel şiddetten söz etmiştir. Örneğin orta sosyo-ekonomik düzeyden birinci sınıf öğrencisi Hasan 'Annem bana kızıyor bazen de dövüyor, kızmasın annem bana' diyerek annesinden isteğini dile getirmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyden ikinci sınıf öğrencisi İrem ise, 'Evde şiddet duymak istemiyorum. Bağırma duymak istemiyorum. Annemin dövmelemlerini istemiyorum' demiştir. İkinci sınıf öğrencisi Ahmet, 'Annemin de biraz sakin olmasını istiyorum. Sakin olmayınca bazenleri bana sinirini atıyor, bana tokat atıyor' diyerek bu konuda annesinin kendisine fiziksel şiddet uygulamasını istemediğini belirtmiştir.

Okulda şiddetten söz eden öğrenciler ise, küçük yaşta öğrenciler yaşı kendilerinden daha büyük üst sınıflardaki öğrencilerden, kız öğrenciler ise erkek öğrencilerden şiddet gördüklerini dile getirmiştir. Çok az sayıda öğrenci de öğretmenlerin sözel şiddet uyguladığını belirtmiştir. İkinci sınıfta okuyan Rabia bu konuda öğretmenlerden isteğini, 'Öğretmenimiz kızmamalı, çocukları sonra ayakta dikiltmemeleri, ondan düzgün ders yapmalarını istiyorum' biçiminde dile getirmiştir. Altıncı sınıf öğrencisi Ayşenur, 'Sekizinci sınıflar çok kötü davranıyorlar, sıraya falan geçtiğimiz zaman ittiriyorlar, kantinlerde falan sıraya falan aramızdan geçip normal kendileri alıyorlar biz o kadar sıra bekliyoruz' diyerek üst sınıflardan gelen şiddeti dile getirirken, yedinci sınıf öğrencisi Özge erkek öğrencilerden gelen şiddeti, 'Arkadaşlarımda genelde erkekler böyle haklarımızı kısıtlamaya çalışıyor. Çünkü onlar böyle bizden güçlü olduklarını düşünüyorlar ve böyle kaba kuvvete başvuruyorlar çoğu zaman ... ama genelde erkekler yapıyor' biçiminde ifade etmiştir.

Düşüncelerini Açıklama ve Kararlara Katılma

Katılım hakkına ilişkin olarak öğrencilerin bazıları düşüncelerini açıklayamadıklarını bazıları da kararlara katılmadığını dile getirmiştir. Düşüncelerini ifade edemediğini söyleyen öğrencilerin çoğu, özellikle okul ortamında ve sınıfta düşüncelerini açıklayamadığını belirtirken çok az öğrenci de ailede görüşlerinin sorulmadığını belirtmiştir. Öğrenciler evde ve okulda görüşlerinin dikkate alınmasını istemektedir. Örneğin üçüncü sınıf öğrencisi Merve, 'Okulda bilgilerimi açığa çıkartmak istiyorum, öğretmen bir şey sordu onu yani söylemek istiyorum. Ama bazen öğretmen başka konuya geçiyor söyleyemiyorum. Onu bütün yani içimde kalanı söylemek istiyorum. Yani herkes söyledi ben söyleyemedim mesela, o zaman içimde kalıyor onu söylemek istiyorum her zaman' derken yine üçüncü sınıf öğrencisi, Zeynep, 'Okulda haklarımı kullanmak için ne yapmak isterim, mesela öğretmenimizin bize yani daha fazla yani aslında bu çocuk hakkı değil ama daha fazla şey sormasını yani daha fazla yapacağı şeylerde bize sormasını başkada bir şey yok. Mesela okulda da yeni her sınıftan bir tane temsilci seçmek zaten bu var. Mesela yapacak yapacakları şeyler de sınıfların görüşü alınabilir. Çünkü yani biz çocuk olduğumuz için farklı şeyler düşünüyor olabiliriz' diyerek okulda öğretmen tarafından görüşlerinin dikkate alınmasını istemiştir. Üçüncü sınıf öğrencisi Buse evde ve okulda bu görüşlerinin sorulmadığını şöyle anlatmıştır:

Mesela anne, baba, bazı anne babalar çocuk küçük ona bebek gibi davranıyorlar. Mesela onun hakkı yok, mesela evde mesela bir beyaz eşya alınacak çocuğun fikrini almıyorlar. İkisi anne, baba karar veriyorlar, çocuklarına evet demesini bekliyorlar, çocukların fikrini almıyorlar. Öğretmenler de yani çocukların fikirlerine saygı duymalılar, yani doğru olanları da uygulayabilirler... sınıfımızla ilgili yapmak istediklerimizde fikirlerimizi dinlemeliler.

Öğrencilerin dile getirdikleri hak ihlallerinden biri de ‘çocuğun kendiyle ilgili kararlara katılma’ hakkıdır. Öğrencilerden bazıları evlerinde ve okullarında kararlara katılmadıklarını söylemiştir. Kararlara katılma konusunda ilköğretim birinci basamak öğrencileri arkadaş seçimi, kıyafet seçimi gibi konuları dile getirirken ilköğretim yedinci ve sekizinci sınıf öğrencileri kendi mesleklerini seçme konusunda kararlara katılmadıklarını belirtmiştir. İkinci sınıf öğrencisi Arzu, ‘Kendim giyinmek istiyorum. Kendim seçemiyorum. Annem biliyor’ diyerek kendisinin giyeceği kıyafetle ilgili kararları annesinin verdiğini söylemiştir. Beşinci sınıf öğrencisi Atakan ise görüşlerini, ‘Bazen annem, babam böyle bir şey alıyorlar onun aldıklarını ben beğenmiyorum, kendileri seçiyorlar ona gıcık oluyorum’ diyerek belirtmiştir. Sekizinci sınıf öğrencisi Beyza ise, ileride yapacağı mesleği seçme konusunda söz hakkı olması gerektiğini, ‘Mesela çocuk böyle bir meslek sahibi olmak istiyor denemek istiyor böyle olabilir miyim diye annesi de izin vermiyor. Ona izin vermesi lazım çünkü çocukların deneme hakları var’ diyerek belirtmiştir. Yedinci sınıf öğrencisi Özge, evde ve okulda kararlara katılma konusunda yaşadıklarını şöyle anlatmıştır:

Kullanamadığımı düşündüğün, benim hakkım ama az kullanbiliyorum dediğin bir hakkın var mı?

-Mesela her zaman söz sahibi olamıyoruz özellikle bir dersimiz var parmak kaldırmaya korkuyoruz öğretmenimiz kızabilir diye. Ya aslında belki kızmaz belki ama biz kızabilir diye çok korkuyoruz. Çünkü öğretmenimiz biraz sinirli, orada söz sahibi, olma hakkımız elimizden alınıyor. Ailede dediğim gibi bazen söz hakkı alamıyorum. Çünkü aile büyükleri daha çok küçük gördüğü için, yani küçük yaşlarda gördüğü için bazen söz sahibi olamıyoruz.

Sence çocukların etkili bir biçimde haklarını kullanabilmeleri için istediğin bir şeyler var mı?

-Büyüklerime söylemek istediğim çocuklarını her zaman dinlemeli bence. Çünkü yani çocuklar bazen çekingen oluyor veya söyleyemiyor ya aileler çocukları böyle garip tavırlar içinde oldukları zaman neyi olduğunu, söylemek isteyip bir şeyleri olup olmadığını sormalı bence. Öğretmenler onlarda söz sahibi olmamızı dinlemeli, özellikle rehberlik öğretmenlerimiz bizi dinlemeli, ya herkesi çağırıp ya teker böyle sıkıntısı olan çocukları çağırıp konuşmalı bence onlarla.

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre, öğrenciler eğitim, oyun ve eğlenme hakkını daha çok dile getirirken; saygı görme, eşit davranılma, ilgi ve yeteneklerin gelişimi, düşüncelerini açıklama ve kendini ilgilendiren kararlara katılma gibi haklarından daha az söz etmiştir. Buna göre öğrenciler, temel yaşam ve gelişim haklarını korunma ve katılım haklarından daha çok bilmektedir. Aynı zamanda öğrenciler kaçırılmama, uyuşturucu gibi zararlı maddelerden korunma ve barışçıl dernek kurma gibi çocuk haklarından söz etmemişlerdir. Öğrencilerin çocuk haklarından sadece bazılarını bilmeleri, onların bir hakkını kullanırken diğer hakkını ihlal etmelerine neden olabilir. Örneğin, öğrenciler oyun ve eğlenme hakkını kullanırken korunma haklarını ya da eğitim hakkını kendileri ihlal edebilir. Bu nedenle, öğrencilerin çocuk haklarının tümünü bilmeleri gerekir. Araştırmanın öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin yeterli düzeyde bilgiye sahip olamadıkları sonucu, Akengin’in (2008) araştırmasındaki Türkiye’deki çocukların Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni okumasına karşın haklarının farkında olmadıkları sonucuyla kısmen benzerlik göstermektedir. İngiltere’de çocukların %24’ünün (Alderson, 1999), Yeni Zelanda’da ise %63’ünün (Taylor, Smith ve Nairn, 2001) haklarının farkında olmadığı ve Çocuk Hakları Sözleşmesi’ni duymadıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin yeterli düzeyde bilgilerinin olmaması iki biçimde yorumlanabilir. Birincisi, öğrencilerin çoğu, haklarını daha çok derslerde okuyarak öğrendiklerini söylemiştir. Buna göre, öğrencilerin haklarını etkin bir biçimde öğrenemedikleri söylenebilir. İkinci olarak, öğrenciler çocuk haklarının tümünü okumalarına karşın sadece günlük yaşamında uygulayabildiği haklarını öğrenmiş ve içselleştirmiş olabilir. Öğrencilerin çocuk haklarını içselleştirebilmesi için okulda ve okul dışında haklarını uygulayabilecek ortamların sağlanması gerekmektedir.

Araştırmada öğrencilerin çocuk haklarına ilişkin algılarının ailenin sosyo-ekonomik düzeyine göre değiştiğine ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler daha çok temel yaşam ve gelişim haklarından söz ederken orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler saygı, özgürlük ve katılım haklarından söz etmiştir. Şiddetten korunma hakkına ise, sadece alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrenciler değinmiştir. Bu sonuca göre, alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin yaşamında daha çok temel yaşam-gelişim haklarını kullanabildikleri ve katılım haklarından yeterli düzeyde yararlanamadıkları, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin ise, temel yaşam-gelişim

haklarının yanısıra katılım haklarını da kullanabildikleri söylenebilir. Araştırmanın bu bulgularıyla Osler'in (1998) İngiltere'de yaptığı araştırmasında elde ettiği öğrencilerin çocukların korunma haklarını düşük düzeyde destekledikleri bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Tereseviciene ve Jonyniene (2001) yaptığı araştırmalarında benzer bulgulara ulaşmıştır. Sözü edilen araştırmaya göre, ailesinin eğitim düzeyi yüksek olan öğrenciler evde çocuk haklarını okuldan daha çok kullandıklarını belirtmiştir. Ayrıca, sözü edilen araştırmada, ergenlerin hak algısının Maslow'un gereksinim piramidi ile paralellik gösterdiğini, yeme, barınma, güvenlik ve sevgi gereksinimleri karşılandığında, saygı arayışına girdiklerini saptamıştır. Rizzini ve Thapliyal (2007) araştırmasında, çocukların katılım haklarının sosyo-ekonomik düzeye göre değiştiğini, sosyo-ekonomik düzeyi düşük ve devlet okullarında okuyan çocukların ekonomik açıdan daha iyi olan akranlarını ayrıcalıklı kişiler olarak değerlendirdikleri ve kendi haklarının ihlal edildiğinin farkında olduklarını belirlemiştir. Çocukların katılım hakkını kullanabilmelerin ülkelerin sosyo-ekonomik düzeyi ile de ilişkili olduğu söylenebilir. Sosyo-ekonomik düzeyi gelişmiş ülkelerde de çocuklar, temel yaşam haklarından daha çok katılım haklarına değinmektedir. Örneğin, Amerika'da ve Yeni Zellanda'da (Melton ve Limber, 1999; Taylor, Smith ve Nairn, 2001) çocuklar daha çok katılım hakkından söz ederken, Brezilya'da temel yaşam ve gelişim haklarını dile getirmiştir (Rizzini ve Thapliyal, 2007).

Araştırmada öğrenciler, haklarını daha çok öğrenmek istediklerini belirtmiştir. Öğrenciler, okulda öğretmenlerinden evde ailelerinden haklarını öğrenmek istediklerini dile getirmiştir. Araştırmada çocukların haklarına ilişkin öğrenme istekleri, Gilbert'in (1998) akt. Taylor, Smith ve Nairn, (2001) araştırmasındaki çocukların haklarını öğrenmek istedikleri sonucuyla benzerlik göstermesine karşın sözü edilen araştırmada çocuklar televizyondan ve okuldan çocuk haklarını öğrenmek istemektedir. Ayrıca, bu araştırmada, öğrenciler haklarının uygulanması konusunda yetişkinlerin bilgi, koruma ve desteklemesine gereksinim duyduklarını ifade etmiştir. Buna göre, çocuklar toplumda haklarını uygulayabilmeleri için yeterli ortam bulmakta zorlanmaktadır. Bu durum Türkiye'de özellikle alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki çocukların katılım haklarını uygulayamadıklarını, toplumda var olmasına karşın topluma yeterli düzeyde katılmadıklarını göstermektedir. Bu nedenle, çocuk haklarına duyarlı bir toplumsal yapıya gereksinim vardır. Ayrıca, araştırmada bazı öğrencilerin haklarına ilişkin yanlış algılamalar içinde oldukları görülmüştür. Bazı çocukların ilgi ve isteklerini hakları olarak algıladıkları görülmüştür. Araştırmanın bu bulgusuna benzer araştırma sonuçları bulunmaktadır (Ruck ve diğerleri, 1998; Wade, 1994). Alanyazında, haklarını ve sorumluluklarını demokrasinin temel ilkeleri ile ilişkilendiremeyen çocukların haklarını 'kendi istediği şeyleri yapmak' olarak nitelendirdiği belirtilmektedir (Covell ve Howe, 1999, Melton ve Limber, 1992).

Bu araştırmada ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri de, öğrencilerin çoğunluğunun haklarını okuldan, daha sonra ailelerinden öğrendiğini söylemeleridir. Az sayıda öğrenci ise, yazılı ve görsel basından, sivil toplum örgütlerinin yayınladığı kaynaklardan ve arkadaşlarından haklarını öğrendiğini dile getirmiştir. Araştırmada özellikle alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler çocuk haklarını ailelerinin bilmediğini belirtirken, üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler çocuk haklarını ailelerinden öğrendiğini söylemiştir. Buna göre, üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelere göre çocuk haklarını daha çok bildikleri ve çocuklarına haklarını öğrettikleri söylenebilir. Ayrıca, Türkiye'de okulların çocukların sadece eğitim hakından yararlandıkları bir kurum olmasının ötesinde çocukların haklarını öğrendikleri temel kaynak olduğu görülmektedir. Araştırmada öğrenciler Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Türkçe gibi derslerde ve çocuk hakları kulübünde haklarını öğrendiğini belirtmiştir. Araştırmada hiçbir çocuk okul meclisinden söz etmemiştir. Okul meclisi öğrencilerin okulda katılım haklarını kullanabilecekleri ortamlardan biri olduğu düşünüldüğünde, öğrencilerin okulda sadece derslerde haklarını öğrendikleri ve okul meclisi gibi uygulama alanlarının yeterli olmadığı söylenebilir. Öğrencilerin haklarını öğrenme kaynakları arasında yazılı ve görsel basından çok az söz etmesi burada çocuk haklarına az yer verildiğini göstermektedir. Araştırmanın bu sonucu, yazılı ve görsel basının çocuk hakları konusunda toplumsal bilinç oluşturmada yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Araştırmanın bu sonucu, Taylor, Smith ve Nairn'in (2001) öğrencilerin çocuk haklarını öğrendiği kaynaklar sırasıyla, televizyon, öğretmen, gazete, radyo, dergi, arkadaşları, aile, kilise ve çocuk kulüpleri bulgusuyla benzememektedir. Sözü edilen araştırmada, Yeni Zellanda'da televizyon, gazete, radyo ve dergiler gibi görsel ve yazılı basının çocuk haklarına daha çok yer verdiği görülmektedir.

Araştırmada öğrenciler en çok oyun ve eğlenme hakkında, kısmen haklarını bilme, özgürlük, ilgi ve

yeteneklerini geliştirme, eğitim, şiddet görmeme, ilgi ve sevgi görme, bilgi edinme ve çok az da saygı görme ve eşit davranılma gibi haklarını kullanma konusunda sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Öğrenciler, sınav sistemi ve oyun alanlarının yeterli olmaması nedeniyle oyun ve eğitim haklarından, eğitimin yeterli olmaması nedeniyle eğitim hakkından yararlanamadıklarını dile getirmiştir. Öğrencilerin haklarıyla ilgili yaşadıkları sorunlar ve istekleri sosyo-ekonomik düzeye göre de değişmektedir. Örneğin, alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler aile içi fiziksel şiddetten söz ederken üst sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler ise kaçırılma gibi aile dışından gelebilecek şiddet olayından söz etmiştir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrenciler evde düşüncelerini açıklama ve kendiyile ilgili kararlara katılma konusunda sorunlar yaşadığını üst sosyo-ekonomik düzeye göre daha çok belirtmiştir. Alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilere ‘Çocukların hangi hakları vardır?’ diye sorulduğunda katılım hakkından çok söz etmemelerine karşın bu öğrencilere ‘Hangi hakkını kullanamıyorsun?’ diye sorulduğunda düşüncelerini açıklama ve kararlara katılma hakkından söz etmiştir. Bu durum alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin evde görüşlerinin alınmadığını ve kararlara katılmadıklarını göstermektedir. Bu araştırmanın ortaya koyduğu sonuçlara dayalı olarak çocuk haklarının eğitimine ve ileride yapılacak araştırmalara yönelik şu öneriler getirilebilir:

- Aileler, okul-aile ilişkileri, yazılı ve görsel basın ve sivil toplum örgütleri yoluyla çocuk hakları konusunda bilgilendirilmelidir. Böylece, çocuklar haklarını evlerinde uygulayabilir.
- Yazılı ve görsel basın çocukları ve yetişkenleri çocuk hakları konusunda bilgilendirmeli ve bu konuda toplumsal duyarlılık geliştirmelidir.
- Okulda okul meclisi gibi çocukların haklarını uygulayabilecekleri olanaklar daha işlevsel olmalıdır.
- Çocuk hakları eğitimi derslerde öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenebileceği etkinlikler biçiminde düzenlenmelidir.
- Çocukların haklarına ilişkin yanlış algılamalarını ortadan kaldırmak için, çocuk haklarının eğitiminde ‘gereksinim-hak-sorumluluk’ ilişkisi kurularak ve çocuk hakları demokrasi ile ilişkilendirilerek öğretilmelidir.
- Çocukların haklarına ilişkin algılarının ev ve okulda nasıl geliştiğine ilişkin araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akengin, H. (2008). A comparative study on children’s perceptions of the child rights in the Turkish community of Turkey and Northern Cyprus. *Education, 129*, 224-238.
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve uluslar arası hukukta çocuğun haklarının ve güvenliğinin korunması*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Alderson, P. (1999). Human rights and democracy in schools - Do they mean more than ‘picking up litter and not killing whales’? *The International Journal of Children’s Rights, 7*, 85-205.
- Casas, F., Saporiti, A., González, M., Figuer, C., Rostan, C., Sadurni, M., C., Alsinet, C., Gusó, M., Grignoli, D., Mancini, A., Ferrucci, F., & Rago, M. (2006). Children rights from the point of view of children, their prents and their teachers: A comparative study between Cataolonia (Spain) and II Molisa (Italy). *The International Journal of Children’s Rights, 14*, 1-75.
- Covell, K., & Howe, R. B. (1999). The impact of children’s rights education: A Canadian study. *The International Journal of Children’s Rights, 7*, 171-183.
- Day, M. D., Peterson-Badali, M., & Ruck, M. D. (2006). The relationship between maternal attitudes and young people’s attitudes toward children’s rights. *Journal of Adolescence, 29*, 193-207.
- Doek, J. E. (2008). Citizen child: A struggle for recognition. In A. Invernizzi & J. Williams (eds). *Children and citizenship* (pp. XII-XVII). London: Sage.
- Ersoy, A. F. (2008, June). *Children rights in the curriculum of primary education in Turkey*. Paper presented at the Association for Childhood Education International (ACEI 2008) World Conference 2008. Moscow, Russia.
- Howe, R. B. & Covell, K. (2005). *Empowering children: Chlidren’s rights education as a pathway to citizenship*. London: University of Toronto Press.
- Khoury-Kassabri, M., & Ben-Arieh, A. (2008). Adolescents’ approach toward children’s rights: Comparison among Christian, Jewish, and Muslim children in Jerusalem. *Journal of Social Issues, 64*, 881-901.
- Neff, K. D., & Helwig, C. C. (2002). A constructivist approach to understanding the development reasoning about rights and authority within cultural contexts. *Cognitive Development, 17*, 1429-1450.
- Margolin, C. R. (1982). A Survey of children’s views on their rights. *Journal of Clinical Child Psychology, 11*, 96-100.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (1999). *Designing qualitative research* (3rd Ed.). Thousand Oaks: Sage.

- Mayall, B. (2000). The sociology of childhood in relation to children rights. *The International Journal of Children's Rights*, 8, 243-259.
- Melton, G. B., & Limber, S. P. (1993). What children's rights mean to children: Children's own views. In M. Freman & P. Veerman (Eds.), *The ideologies of children's rights* (pp. 167-187). Dordrecht: Martinus Nijhoff Publisher.
- Melton, G. B. (1980). Children's concepts of their rights. *Journal of Clinical Child Psychology*, 186-190.
- Miles, M. B., & Huberman, M. A. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. London: Sage.
- Morss, J. R. (2002). The several social constructions of James, Jenks, and Prout: A contribution to the sociological theorization of childhood. *The International Journal of Children's Rights*, 10, 39-54.
- Neslitürk, S., & Ersoy, A. F. (2007). Okulöncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimine ilişkin görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3, 245-257.
- Osler, A. (1998). Conflicts, controversy and caring: Young people's attitudes toward children's rights. In C. Holden & N. Clough (Eds.), *Children as citizens: Education for participation* (pp. 113-126). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Richards, L., & Morse, J. M. (2007). *User's guide to qualitative methods*. (2nd Ed.), USA: Sage Publications.
- Rizzini, I., & Thapliyal, N. (2007). Young people's perceptions and experiences of participation in Rio de Janeiro, Brazil. *Children, Youth and Environments*, 17, 74-92.
- Ruck, M. D., Keating, D. P., Abramovitch, R., & Koegl, C. J. (1998). Adolescents' and children's knowledge about rights: Some evidence for how young people view rights in their own lives. *Journal of Adolescence*, 21, 275-289.
- Seidman, I. (2006). *Interviewing as qualitative research*. (3th. ed.) London: Teachers College Press.
- Sherrod, L. R. (2008). Adolescents' perceptions of rights as reflected in their views of citizenship. *Journal of Social Issues*, 64, 771-790.
- Smith, A. B. (2002). Interpreting and supporting participation rights: Contributions from sociocultural theory. *The International Journal of Children's Rights*, 10, 73-88.
- Taylor, N., Smith, A. B., & Nairn, K. (2001). Rights important to young people: Secondary students and staff perspectives. *The International Journal of Children's Rights*, 9, 137-156.
- Tereseviciene, M., & Jonyniene, Z. (2001). Students' perceptions of their rights in Lithuania. *School Psychology International*, 22, 152-173.
- Wade, R. C. (1994). Conceptual change in elementary social studies: A case study of fourth graders' understanding of human rights. *Theory and Research in Social Education*, 22, 74-95.